

Bijlage VWO
2016

tijdvak 1

herziene versie

maatschappijwetenschappen (pilot)

Bronnenboekje

Opgave 1 De wankele democratie?

tekst 1

‘Sla geen alarm over democratie’

Dreigt de Nederlandse democratie te bezwijken onder boosheid, cynisme en desinteresse? Allemaal doemverhalen, stellen drie politicologen in een nieuw
5 boek, *De wankele democratie. Heeft de democratie haar beste tijd gehad?* Het Nederlandse democratische systeem schudt niet op haar grondvesten en de legitimiteitscrisis van het politieke
10 systeem is dus een mythe, aldus de onderzoekers.

Nederlanders zijn vergeleken met andere Europeanen, behoorlijk positief over hun stelsel. 86 procent is trots op
15 Nederland, 93 procent vindt ons stelsel van evenredige vertegenwoordiging de beste bestuursvorm, 77 procent is tevreden over het functioneren van de democratie. Nederland bevindt zich ook
20 steevast in de hoogste regionen als het gaat om het vertrouwen in het parlement, politieke partijen, politici, ja zelfs in de regering.

Bepaalde ontwikkelingen hebben wel
25 negatieve gevolgen. Politicologe en mede-auteur van het boek, Carolien van Ham: “Neem het verschil in politiek vertrouwen tussen hoger en lager opgeleiden. Vanaf de jaren zeventig zijn
30 mensen met een lagere opleiding al ontevredener. Maar de kloof tussen die twee is sindsdien niet groter geworden. Dat vond ik verrassend.”

De onderzoekers hebben vier factoren
35 bestudeerd die vaak worden genoemd als bewijs voor massaal verspreide onvrede over de politiek: minder

mensen gaan stemmen, minder mensen zijn lid van een politieke partij,
40 meer kiezers zweven en het populisme is in opkomst.

De onderzoekers stellen het volgende tegenover deze schijnbaar sterke verklaringen. Van Ham vervolgt: “Bij
45 verkiezingen komen minder mensen opdagen – vooral bij andere verkiezingen dan die voor de Tweede Kamer – maar dat wil nog niet zeggen dat hun politieke interesse ook is gedaald.
50 Vooral hoger opgeleiden doen mee aan inspraak, acties en dergelijke.

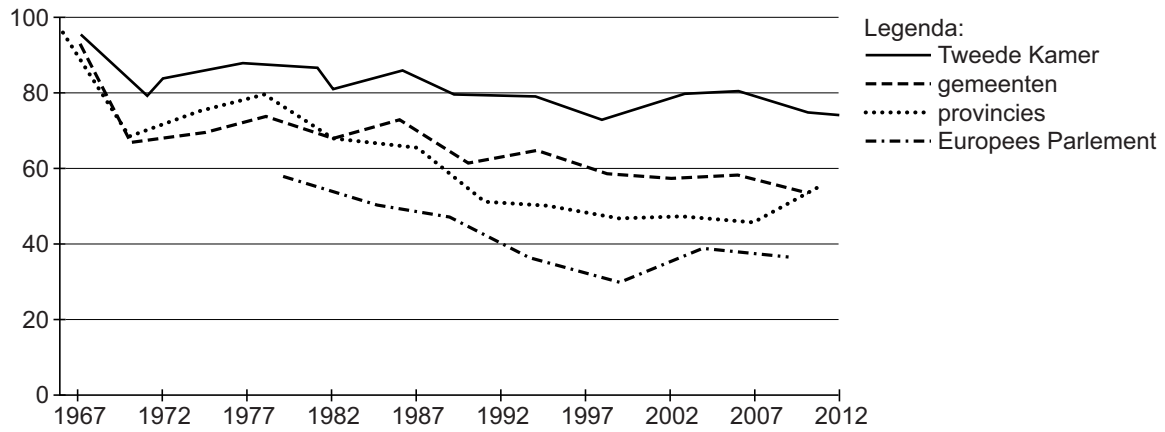
Conclusie: mensen zijn niet minder, maar anders actief geworden. En ja, kiezers zitten minder vastgebakken aan
55 een partij dan in de verzuilde tijd. Maar dat is eerder een teken van emancipatie, vinden de auteurs, dan van politieke onvrede. Mensen kijken per verkiezing welke standpunten het best
60 bij hen passen.”

Dat is in de ogen van de auteurs precies wat je wilt in een democratie. Bovendien, kiezers zweven in een kleine ruimte: tussen linkse partijen, of
65 tussen rechtse. Overloop tussen die blokken is er weinig. Dat het aantal leden van politieke partijen in vijftig jaar is gehalveerd, is ook al geen teken dat het er slecht voor staat met de demo-
70 cratie. Vrijwel alle maatschappelijke organisaties hebben hun ledental zien afnemen, dat is niet uniek voor de politiek.

naar: Trouw, 17 april 2014

figuur 1

Opkomst bij verkiezingen in procenten

bron: De wankele democratie, 2014

tekst 2

Moderniseringstheorie en globaliseringstheorie

In de moderniseringstheorie en de globaliseringstheorie spelen de verschillen in sociaal-economische status en vooral opleidingsniveau een belangrijke rol.

De moderniseringstheorie

Naoorlogse maatschappelijke ontwikkelingen, zoals forse economische groei, de enorme stijging van het opleidingsniveau en de ontwikkeling van massacommunicatiemiddelen hebben tot grote veranderingen op het niveau van de individuele burger geleid. (...) De behoefte aan zelfontplooiing leidt ertoe dat de hoger opgeleide en beter geïnformeerde 'nieuwe burgers' niet langer genoeg nemen met de beperkte politieke rol die traditioneel voor burgers is weggelegd in een representatieve democratie. Alleen de rol van kiezer is voor deze burgers te gering, zij willen meer betrokken worden bij politieke besluitvorming. Ze zijn vaardig

geworden om zich effectief in het politieke besluitvormingsproces te manifesteren.

Hun ontevredenheid komt dus voort uit betrokkenheid: dit zijn 'ontevreden democraten' die ontevreden zijn omdat zij meer democratie willen.

Naarmate democratische hervormingen uitblijven, zal de ontevredenheid juist onder hoogopgeleiden toenemen.

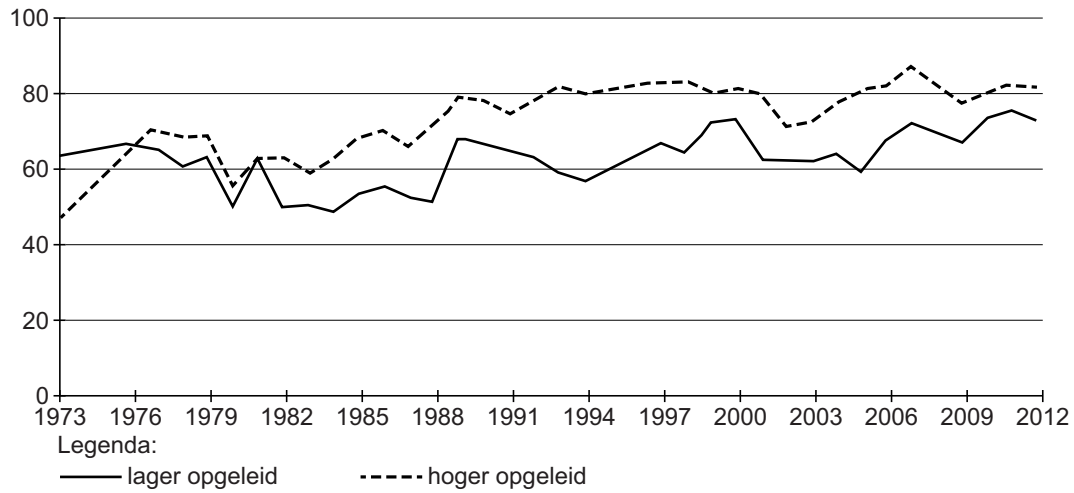
De globaliseringstheorie

Ook de globaliseringstheorie voorspelt een relatie tussen opleiding en politieke steun, zij het dat opleiding hier vooral een indicator is van sociaaleconomische status. Processen van globalisering hebben in de afgelopen decennia geleid tot wereldwijde economische competitie, waardoor de welvaart en werkgelegenheid van vooral lager opgeleiden in laaggeschoolde beroepen onder druk is komen staan.

naar: De wankele democratie, 2014

figuur 2

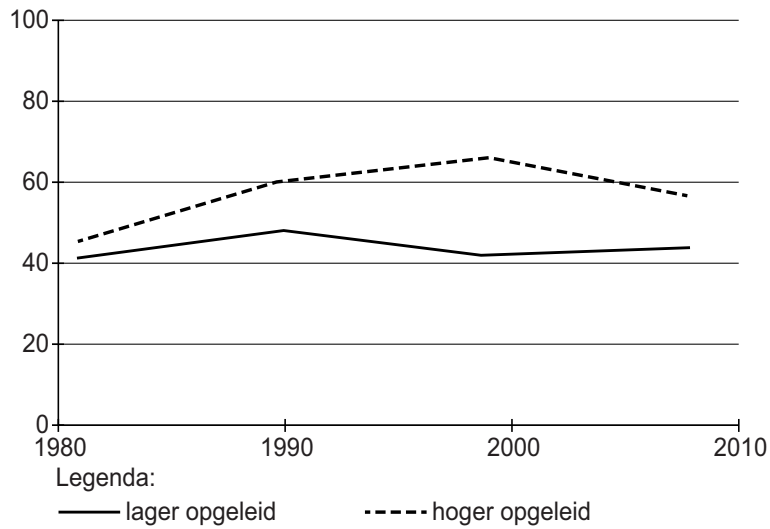
Tevredenheid met democratie per opleidingsniveau in Nederland 1973-2012 in procenten

bron: *De wankele democratie, 2014*

figuur 3

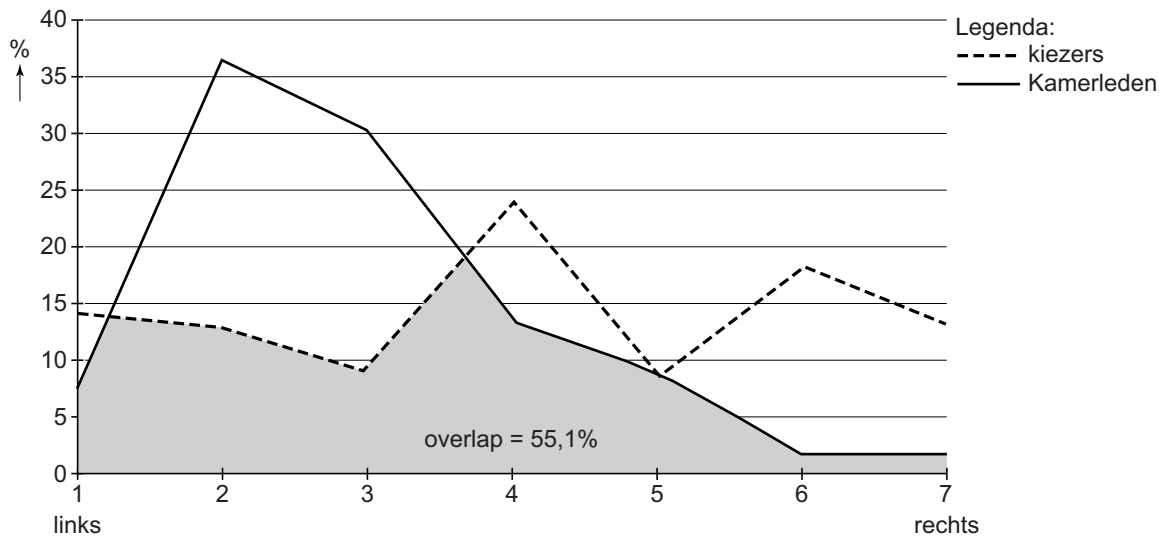
Vertrouwen in het parlement per opleidingsniveau in Nederland 1981-2008 in procenten

bron: *De wankele democratie, 2014*

figuur 4

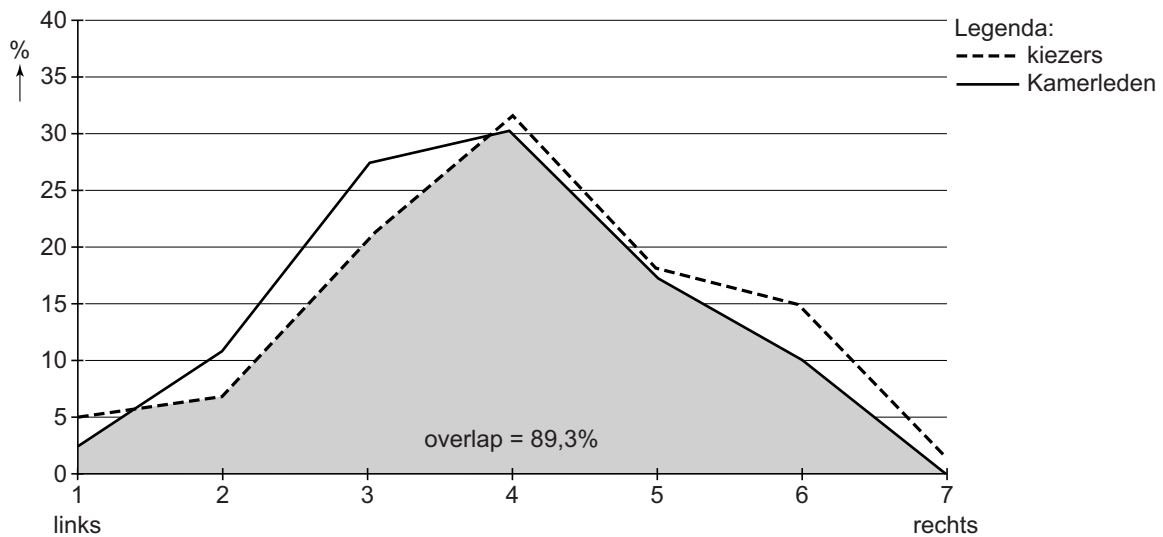
Overlap tussen kiezers en Tweede Kamerleden op de links-rechtsschaal 1977/1979

bron: De wankele democratie, 2014

figuur 5

Overlap tussen kiezers en Tweede Kamerleden op de links-rechtsschaal 2006

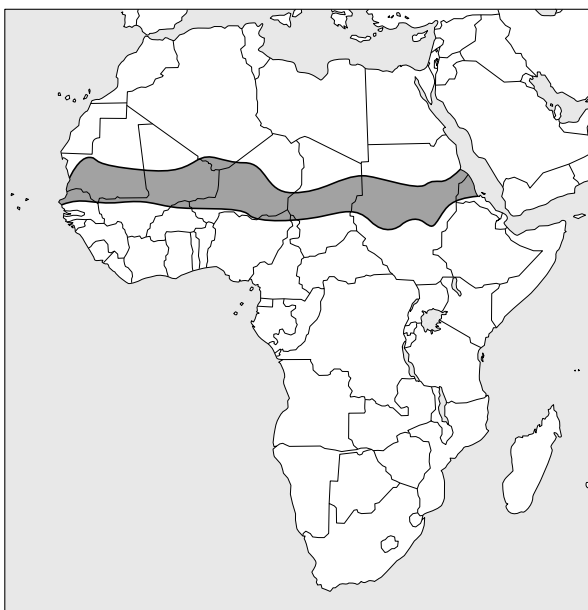
bron: De wankele democratie, 2014

Opgave 2 De VN-vredesmissie in Mali

figuur 6 Mali

figuur 7 Sahelzone

tekst 3

Interventie in Mali: Franse en Europese belangen

De Malinese regering in de hoofdstad Bamako trok in januari 2013 aan de noodrem. Het eigen leger was te zwak om de opmars van de radicale islamisten vanuit het noorden te keren. Een Afrikaanse interventiemacht was zo snel niet beschikbaar. Bamako vroeg Parijs om militair in te grijpen. Frankrijk heeft immers een permanente militaire presentie in de West-Afrikaanse regio en kent het gebied goed. Binnen luttele weken dreven de Franse militairen de rebellen terug en waren alle belangrijke steden in Noord-Mali heroverd. (...) De rest van Afrika,

Europa en de VS steunden de Franse interventie. De Sahel-regio¹⁾ is ook belangrijk vanwege Europese economische belangen, waaronder de gas- en oliewinning. Het Franse Total en het Italiaanse Eni hebben concessies in het Taoudeni Bassin, een olieveld van meer dan 1000 km (het bestrijkt een groot deel van het noorden van Mali en Mauritanië). Het Franse bedrijf Alvea exploiteert twee uraniummijnen in Niger. De Franse kerncentrales zijn in belangrijke mate afhankelijk van het uranium uit deze mijnen.

naar: www.internationalespectator.nl, april 2013

noot 1 De Sahel-regio is een gedeelte van de Sahelzone, zie figuur 7, waar Mali in ligt.

tekst 4

Bijdrage aan VN-missie Mali goed plan

Europa moet meer doen aan de bescherming van zijn 'achtertuin'. Daarom doet Nederland er goed aan militairen naar Mali te sturen. Naast de gebruikelijke argumenten wijst het kabinet ook op de instabiele situatie in dit op vijf na armste land ter wereld. Het noorden van Mali is immers een broedplaats van jihadisme en criminaliteit. Het land ligt op een kruispunt van smokkelroutes. Deze lopen vanuit Zuid-Amerika, via de Sahel naar onder meer Europa, waar ze aansluiten op lokale criminele netwerken. Ook is er sprake van mensenhandel en illegale immigratie richting ons werelddeel.

Goedmakertje

Eerder dit jaar liet Nederland het afweten toen gevraagd werd een bijdrage te leveren aan de trainingsmissie van de EU in Mali. Dat wekte in de EU enige verbazing. Hoewel het uiteraard ontkend wordt, is de bijdrage aan de VN-missie in Mali daarom ook te beschouwen als een goedmakertje; een poging om het verloren prestige te herstellen.

Maakbaarheid

De VN-missie in Mali is een gemengde civiele en militaire missie. De civiele elementen van het mandaat ademen een geest van maakbaarheid: inrichting van een justitieel apparaat, assistentie

bij het electorale proces, toezicht op naleving van de mensenrechten, herstel van het staatsgezag et cetera.
35 We hebben in Mali echter te maken met

een traditionele, etnisch verdeelde en agrarische samenleving die we geen westerse normen en waarden kunnen opdringen.

naar: www.clingendael.nl, 19 december 2013

tekst 5

Missie imagoboost

Diplomaten en militairen roepen het vaak en hard: meedoen aan missies vergroot de internationale invloed van Nederland. Is dat waar? En zo ja, wat
5 levert deelname in Mali dan op? De Amerikanen waren naar verluidt zo boos toen de Nederlanders besloten te vertrekken uit de Afghaanse provincie Uruzgan¹⁾, dat we voor straf niet meer
10 mochten meedoen met de G20, een jaarlijks topperleg van negentien industriële landen en de Europese Unie.

“Zo'n missie als Uruzgan, dat is enorm
15 gunstig voor onze internationale positie

geweest”, zegt oud-minister Ben Bot. “Het land manifesteerde zich. Stond op de kaart. Daar profiteerde de handel van. We kregen gemakkelijker toegang tot regeringsleiders en staatshoofden. Als dat wegvalt heeft dat geen voordelen. Integendeel. In de ogen van de VS, Rusland en China zijn we gereduceerd tot een van de kleine landen. Je
20 telt minder mee.”

Ook defensie- en veiligheidsexpert Rob de Wijk merkt dat Nederland minder vaak aan internationaal overleg deelneemt. “Ik hoor continu diplomaten
30 klagen dat ze niet meer worden geconsulteerd”, zegt De Wijk.

naar: www.volkskrant.nl, 26 oktober 2013

noot 1 De Nederlandse operatie Task Force Uruzgan (TFU) maakte van 2006 tot 2010 deel uit van het International Security Assistance Force ofwel ISAF, een stationering van militaire NAVO-eenheden in Afghanistan.

tekst 6

De Toearegs eisen weer aandacht op

Toearegs zijn nomaden en willen erkenning en onafhankelijkheid van de regering in de zuidelijke hoofdstad Bamoko. Ze spreken een andere taal
5 en hebben een andere cultuur dan de Malinezen.
Ooit waren ze machtige veehouders en handelaren, maar door aanhoudende droogte dunden hun kuddes uit. Tegen
10 de tijd dat Mali onafhankelijk werd in 1960 behoorden de Toearegs tot de armsten van het land. Ze trokken onder meer naar Libië, waar velen werden ingelijfd in het leger van Kadafi.
15 Na de val van Kadafi in 2011 keerden duizenden zwaar bewapende Toearegs met gevechtservaring terug uit Libië en vormden ze de Nationale Beweging voor de Bevrijding van Azawad. Die
20 begon in januari 2012 een offensief in het noorden.
Ze maakten dankbaar gebruik van de chaos na een coup door het leger en riepen de uitgestrekte woestijn in het
25 noorden uit tot hun onafhankelijke staat: Azawad. De noordelijke steden

Kidal, Gao en Timboektoe namen ze ook in.

- 30 De aanvankelijke samenwerking tussen de Toearegs en de islamitische strijders van Ansar Dine was een strategische fout: de Toearegs werden onder de voet gelopen door de jihadisten. Die
35 plantten hun zwarte vlaggen in de noordelijke steden en voerden er een schrikbewind, waarbij handen werden afgehakt bij diefstal en overspel met steniging werd bestraft. Ook verboden
40 ze muziek, een levendige scene in Mali, en vernielden ze eeuwenoude manuscripten en tombes van heiligen; onmisbaar cultureel erfgoed voor de Malinezen.
- 45 De Malinese machthebbers, ook bijna allemaal moslim, maar niet van extremisme gediend, zijn banger voor islamisten dan voor een los-vast nomadenvolk van zo'n half miljoen
50 zielen. De strijd van de Toearegs werd weer vergeten.

naar: www.trouw.nl, 21 mei 2014

Opgave 3 Michiel de Ruyter, helden en natievorming

tekst 7

Een chauvinistische heldenspiegel

Marita Mathijsen beschrijft in *Historiezucht – De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* hoe de geschiedenis, dus ook de geschiedenis van helden voor het eerst ‘van iedereen’ werd.

Vanaf ongeveer 1800 wordt door historici, schrijvers, de hogere burgerij en de overheid een nationaal historisch besef in de bevolking ‘gehamerd’, schrijft Mathijsen. Door allerlei politieke oorzaken, de Franse Revolutie, de gevluchte stadhouder, de Franse

15 bezetting, het samengaan van Zuid- en Noord-Nederland tot 1830, ontstond in de eerste helft van de negentiende eeuw een hevige behoefte aan een eigen glorieuze nationale geschiedenis.

20 Er werden daarvoor, met behulp van schrijvers, mythen gecreëerd, zodat Michiel de Ruyter louter een knap strateeg werd en geen desperado. Zulke historische figuren moesten helden worden en daar werd ook 25 naartoe geschreven.

naar: Carel Peeters, www.vn.nl, 11 november 2013

tekst 8

Interview met historicus Han van der Horst over zijn nieuwe boek ‘De mooiste jaren van Nederland, 1950-2000’

Interviewer:
Er is op dit moment veel belangstelling voor vaderlandse geschiedenis en speciaal voor “onze hoogtepunten” zoals de Gouden Eeuw. Waar komt die belangstelling vandaan? Of is het puur toeval?

Han van der Horst:
“Dat heeft volgens mij te maken met de onzekerheid der tijden. We hebben met zijn allen lang gedacht dat we het hier

15 in Nederland met zijn allen goed voor elkaar hadden. In de ogen van veel Nederlanders valt dat de laatste tijd behoorlijk tegen. Veel van wat vertrouwd was, staat onder druk. Iedereen kent het rijtje wel: multiculturele samenleving, internet, ICT, (...). Je ziet overal ter wereld hoe mensen dan houvast 20 proberen te vinden in de vaderlandse geschiedenis. Volgens mij is dat een gevolg van globalisering.”

naar: www.geschiedenis.nl, 18 september 2013

Opgave 4 De ongelijkheid in inkomens en vermogens in de wereld

tekst 9

Verklaringen en oplossingen voor ongelijkheid

Piketty trekt het kleed onder de gangbare verklaring voor ongelijkheid vandaan: dat toegenomen vermogensongelijkheid een onvermijdelijk gevolg is van verschillen in talent of de bereidheid hard te werken. Volgens Piketty geldt nog steeds: ouderlijk vermogen is de toegangkaart tot de vermogende klasse. De kinderen van de supermanager hebben geluk: die worden dankzij hun erfenis in één klap rentenier. Met verdienste heeft het allemaal bar weinig te maken. Op de langere termijn is kapitalisme altijd een systeem waarin bezit zichzelf vermeerderd en wordt doorgegeven aan de volgende generatie. Daar hebben we volgens Piketty mee te leven. De oplossing daarvoor is niet om kapitaal te vernietigen, maar manieren te vinden om welvaart te verdelen. Daar moeten we het belastingstelsel op aanpassen, maar ook ons onderwijs. Het blijft van belang dat mensen vaardigheden ontwikkelen zodat werken zoveel mogelijk loont.

Maar daarmee zijn we er volgens de Franse econoom nog niet. Wil een democratie functioneren, dan moet er volgens hem ook worden nagedacht over hoe bezit kan worden gestimuleerd voor die helft van de bevolking die nagenoeg niets bezit. Want kapitaal is veel meer dan een huis om in te wonen en een appeltje voor de dorst. “Wie nauwelijks iets bezit heeft al snel het idee niet betrokken te zijn bij het reilen en zeilen van de economie. Er is een groot gevoel van onteigening, mensen hebben het idee dat ze economisch aan de zijlijn staan.” Het is Piketty erom te doen een debat aan te jagen over hoe de vruchten van het kapitalisme in de 21ste eeuw moeten worden verdeeld. En een mondiale economie waarin vermogen makkelijk kan worden verplaatst naar waar de belastingdienst het meest vriendelijk is, vraagt ook om mondiale oplossingen in zijn ogen. Als het aan hem ligt komt er een wereldwijde belasting op het netto vermogen dat ieder individu bezit.

naar: De Groene Amsterdammer, 2014

tabel 1

Inkomensongelijkheid voor en na herverdeling via belastingen en sociale zekerheid in verschillende landen, 2000-2005

land	Gini-coëfficiënt voor belastingen en sociale zekerheid	Gini-coëfficiënt na belastingen en sociale zekerheid
Verenigde Staten	0,57	0,42
Noorwegen	0,57	0,37
Nederland	0,57	0,33
Spanje	0,57	0,38

naar: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2014)

Toelichting

De Gini-coëfficiënt is een getal voor de mate van ongelijkheid. Het is een getal tussen 0 en 1. Bij 0 is er volledige inkomensgelijkheid (iedereen heeft hetzelfde inkomen). Bij 1 is er volledige inkomensongelijkheid (één persoon heeft al het inkomen en de rest van de mensen heeft geen inkomen). Dus hoe dichterbij de 1 zit, hoe groter de ongelijkheid.

tekst 10

Waarom is het boek van Piketty zo'n succes?

Het fenomenale succes van Kapitaal verbaast des te meer omdat de U-curves¹⁾ waarin het boek grossiert al zo'n vijftien jaar op internet circuleren.
5 Dat de inkomens- en vermogensongelijkheden sinds de jaren zeventig in de meeste ontwikkelde economieën weer de omvang hebben aangenomen van het 'patrimoniale kapitalisme' van
10 eind negentiende eeuw had geen verrassing hoeven zijn. Piketty zelf

publiceert al sinds 2001 over inkomens- en vermogensongelijkheid, al dan niet samen met landgenoot Emmanuel
15 Saez.
Bovendien is de website van de heren waar je al hun data kunt raadplegen, The World Top Incomes database, alweer zo'n kleine drie jaar in de lucht.
20 Vanwaar dus dit succes, en vooral: waarom nu? Het antwoord is een combinatie van moment en stijl.

naar: www.decorrespondent.nl, 11 juni 2014

noot 1 een U-curve is een grafiek, die de ontwikkelingen van inkomens- en vermogensongelijkheden weergeeft, waarbij de ongelijkheid begin van de vorige eeuw hoog was, vervolgens daalde tot aan de jaren zeventig en daarna weer steeg.